

Μια συνέντευξη του καθηγητή Άντονι Γκίντενς, πρύτανη του London School of Economics και «γκουρού» των Νέων Εργατικών, στον Περίκλη Βασιλόπουλο

Ο Άντονι Γκίντενς (Antony Giddens) είναι πρύτανης του London School of Economics και από τους πιο γνωστούς καθηγητές Κοινωνιολογίας στον αγγλοσαξονικό κόσμο. Έχει γράψει 30 βιβλία, ενώ τη δεκαετία του '90 θεωρήθηκε ως ο βασικός «ιδεολογικός» αρχιτέκτων της στροφής των Βρετανών Εργατικών προς την ανανέωση. Επιπλέον, θεωρείται ως ο διανοούμενος που επηρέασε περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον το σημερινό Βρετανό πρωθυπουργό στην αφετηρία της αρχηγικής πορείας του. Είχα συναντήσει τον Άντονι Γκίντενς, πρώτη φορά, τέλη του 1995, στο Λονδίνο, όταν μαζί με το Γερμανό καθηγητή και στενό συνεργάτη του Ούλιριχ Μπεκ συμμετείχαν σε σεμινάριο με θέμα την κοινωνία του ρίσκου (risk society) και το νέο ρόλο του κράτους. Η συζήτηση μας τότε ολοκληρώθηκε τον Οκτώβριο του 1998 στο Λονδίνο, με την ευκαιρία έκδοσης του τελευταίου βιβλίου του υπό τον τίτλο: «Ο Τρίτος Δρόμος: η ανανέωση της σοσιαλδημοκρατίας». Εκδόσεις Polity Press, το οποίο προκάλεσε διεθνές ενδιαφέρον για τις καινοτόμες λύσεις που προτείνει. Η συνέντευξη που ακολουθεί είναι αποτέλεσμα των δύο αυτών συζητήσεων και απορ-

ροια της μελέτης του ευρύτερου έργου του. Ο καθηγητής Γκίντενς είναι ένας εκλεπτυσμένος και αριστος συζητητής με – εξουθενωτική σχεδόν – πυκνότητα λόγου και προβληματική (ελάχιστα γνωστή στο ευρύτερο ελληνικό κοινό), και έχει την ικανότητα να σε εκπλήσσει συνεχώς. Ενώ παρακολουθείς την άρθρωση ενός κλασικού λόγου του για τις αξίες της Αριστεράς, ξαφνικά αυτός εμπλουτίζεται με μια κλασική μέθοδο προσέγγισης της Δεξιάς, λεγοντας ότι θέλει να τη χρησιμοποιήσει προς όφελος της νέας σοσιαλδημοκρατίας και για την επίλυση των νέων προβλημάτων. Η εξήγηση γι' αυτό το στρατηγήμα της σκέψης του βρίσκεται στο εξίσου ενδιαφέρον βιβλίο του «Πέρα από την Αριστερά και τη Δεξιά» («Beyond Left and Right», 1994) που θα είναι και το θέμα της ομιλίας του στην Αθήνα την Τετάρτη, 2 Δεκεμβρίου 1998, σε εκδήλωση που διοργανώνει ο ΟΠΕΚ και η Ένωση Πολιτών για την Παρέμβαση. Θα παραμείνει λίγες ημέρες στη χώρα μας για να συμμετάσχει στις εκδηλώσεις «Britain and Greece», που διοργανώνει η βρετανική πρεσβεία, και στην επίσημη παρουσίαση του Hellenic Observatory/Παρατηρητηρίου Ελληνικών Σπουδών στο LSE.

Φωτογραφίες: Μάρτυ Καρατζά

Ο Άντονι Γκίντενς, είναι πρύτανης του London School of Economics

Η κρίση του κράτους-πρόνοιας βρίσκεται στο μυαλό όλων μας. Προτείνονται πολλές εκδοχές για το μέλλον του. Κατάργηση, περιορισμός, διατήρηση με ριζικές μεταρρυθμίσεις. Τι προτείνει η πολιτική του Τρίτου Δρόμου που προσβέυετε;

Η διατήρηση του κράτους πρόνοιας αποτελεί βασικό στοιχείο της κοινωνικής συνοχής στις σύγχρονες μεταπαραδοσιακές κοινωνίες, που χαρακτηρίζονται από αυτό που ονομάζω «κατασκευασμένη αβεβαιότητα». Το χρειάζομαστε ιδίως τώρα, και κυρίως στις αγγλοσαξονικές χώρες, που γνώρισαν το κύμα θάτσερισμού, με αποτέλεσμα να ενταθούν οι οικονομικές ανισότητες και οι τάσεις «αποκλεισμού» και στα δύο άκρα της κοινωνικής πυραμίδας. Εθελοντικός «αποκλεισμός» και αποξένωση των ελίτ εκ των άνω, αναγκαστικός αποκλεισμός των φτωχών εκ των κάτω. Ο συνδυασμός αυτών των δύο εξίσου επικίνδυνων μορφών αποκλεισμού δεν θα υπονομεύσει

μόνο κάθε έννοια κοινωνικής αλληλεγγύης, αλλά θα οδηγήσει και στην καταρρευση των δημοσίων συστημάτων εκπαίδευσης και υγείας, με συνακόλουθο τη λειτουργία συστημάτων δύο ή τριών ταχυτήτων. Τα άκρως αρνητικά παραδείγματα της Βραζιλίας και της Νοτίου Αφρι-

κής αποτελούν παραδείγματα προς αποφυγήν. Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι το κράτος πρόνοιας δεν χρειάζεται ριζικές μεταρρυθμίσεις. Είναι επιτακτική η πλήρης αναδιοργάνωσή του.

Δηλαδή, πιστεύετε ότι πρέπει να διατηρηθεί η καθολικότητα των παροχών και η ελεύθερη πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες του κράτους πρόνοιας;

Ναι, είμαι υπέρ της καθολικότητας των παροχών του κράτους πρόνοιας, κυρίως στους δύο κεντρικούς τομείς, που είναι η εκπαίδευση και η υγεία. Πιστεύω ότι είναι άκρως σημαντική η λειτουργία δημοσίων συστημάτων υγείας και εκπαίδευσης, τα οποία

θα παρέχουν υψηλής ποιότητας υπηρεσίες, θα υποστηρίζονται από διευρυμένη βάση γενικής φορολογίας και θα χρησιμοποιούνται στις μεσαίες τάξεις του πληθυσμού. Το πρόβλημα της υποστήριξης της μεσαίας τάξης – που αποτελεί πλέον στις ανεπτυγμένες χώρες την πλειονότητα

του πληθυσμού και βρίσκεται στο σταυροδρόμι των πιέσεων από τις δύο ακραίες εισοδηματικές τάξεις - είναι καθοριστικό για το μέλλον του κράτους πρόνοιας.

Μόνο ένα σύστημα κοινωνικών υπηρεσιών, που ωφελεί τη μεγάλη πλειονότητα του πληθυσμού και λειτουργεί αποτελεσματικά, μπορεί να αποτελέσει βάση συναίνεσης για την κοινή μοίρα των πολιτών μιας χώρας, που τόσο πολύ χρειαζόμαστε σήμερα. Γι' αυτό οποιαδήποτε μεταρρύθμιση του κράτους-πρόνοιας, οσοδήποτε ριζική και αν είναι, πρέπει, πρώτον, να διατηρήσει τις κοινωνικές δαπάνες στα σημερινά ευρωπαϊκά επίπεδα και, δεύτερον, να μην αποτελεί «δίκτυ ασφαλείας» (safety net) αποκλειστικά για τους φτωχούς και τους αδύναμους, όπως γίνεται στην περίπτωση των ΗΠΑ. Στον τομέα αυτό, οι ΗΠΑ έχουν να διδαχθούν από την ευρωπαϊκή εμπειρία, και όχι το αντίστροφο.

Σύμφωνοι, αλλά αν είναι έτσι τα πράγματα, στην Ευρώπη τουλάχιστον, το κράτος πρόνοιας δεν χρειάζεται ριζική μεταρρύθμιση. Απλώς εξορθολογισμό. Επίσης, με αυτή τη λογική, δεν βλέπω σε ποιο σημείο διαφοροποιείται η λογική της νέας σοσιαλδημοκρατίας και του Τρίτου Δρόμου από τις καθιερωμένες θέσεις της Αριστεράς.

Υποστηρίζω ένα ισχυρό κράτος πρόνοιας, αλλά σε μια δυναμική μορφή μετεξέλιξης, που θα παρέχει μεγαλύτερη ατομική ελευθερία επιλογής και υπευθυνότητας των ατόμων, μετατοπίζοντας το εξισορροπούμενο βάρος μεταξύ ασφάλειας και ρίσκου προς όφελος του τελευταίου. Το ρίσκο, η διακινδύνευση (δηλαδή, οι κίνδυνοι που εκτιμούμε και αποδεχόμαστε να αντιμετωπίσουμε), έχει και θετική έννοια, την οποία πρέπει να υπογραμμίσουμε. Δεν θελούμε ένα κράτος πρόνοιας, όπου θα δίνονται οι παροχές από το κράτος χωρίς κανέναν όρο, η υποχρέωση, από αυτούς που τις λαμβάνουν. Θέλουμε μια κοινωνία ευημερίας, όπου οι πολίτες της δεν θα εξαρτώνται από την προστατευτική ομπρέλα του κράτους, αλλά θα «διακινδυνεύουν» για τη βελτίωση της ζωής τους (active risk - takers).

Νομίζω ότι ο ορισμός που δίνετε εμπεριέχει αρκετές κριτικές του νεοφιλελευθερισμού και της νέας Δεξιάς για το κράτος πρόνοιας.

Ετσι είναι. Η νέα σοσιαλδημοκρατία πρέπει να υιοθετήσει μερικές βασικές κριτικές της Δεξιάς σε υπαρκτά προβλήματα του κράτους πρόνοιας, αλλά αυτές δεν δικαιολογούν την εγκατάλειψή του. Επιβάλλουν την αναδιοργάνωση, αποκέντρωση και απογραφείο-

Όχι πια δικαιώματα χωρίς υπευθυνότητα και υποχρεώσεις

κρατικοποίηση του. Παρτε για παραδειγμα το φαινόμενο του ηθικού κινδύνου (moral hazard).

Όταν δίνεις στους ανέργους ένα σχετικά υψηλό επίδομα ανεργίας, επί μεγάλο διάστημα, δημιουργούνται συνήθειες εξάρτησης από τις κρατικές παροχές, όπως επίσης και αντικίνητρα προς εξεύρεση εργασίας, μαζί και πειρασμοί εξαπάτησης.

Στην Ελλάδα, δεν έχουμε τέτοιο πρόβλημα, γιατί τα επιδόματα ανεργίας, έως προσφάτως, ήταν πολύ χαμηλά.

Το φαντάζομαι, γιατί όχι μόνο η Ελλάδα, αλλά γενικότερα το νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο κράτους πρόνοιας, έχει αρκετές διαφορές από αυτό που συζητούμε, όπως χαμηλές κοινωνικές παροχές, προβληματική ποιότητα παρεχομένων υπηρεσιών εκπαίδευσης και υγείας, υπερδίογκωση του συνταξιοδοτικού προβλήματος κ.ά. Η λογική αντιμετώπισης των προβλημάτων όμως είναι κοινή. Πρόκειται για την αποτελεσματική διαχείριση της διακινδύνευσης και των κινδύνων (risk management) σε συλλογικό-κρατικό ή ατομικό επίπεδο. Τα σύγχρονα κράτη οφείλουν να είναι καλοί διαχειριστές ρίσκου, όχι μόνο ως προς τις αποφάσεις που αφορούν το κλασικό κράτος πρόνοιας, αλλά και τους τεχνολογικούς, οικολογικούς, γεωπολιτικούς και κάθε άλλης μορφής κινδύ-

νους. Επίσης, οφείλουν όχι μόνο να ασφαλίζουν έναντι των κινδύνων, ή να ελαχιστοποιούν τους κινδύνους, αλλά και να παρέχουν θετική ευημερία, που σημαίνει ότι το παραδοσιακό κράτος πρόνοιας πρέπει να μετατραπεί σταδιακά σε κοινωνικό επενδυτικό κράτος (social investment state) στο πλαίσιο μιας μελλοντικής κοινωνίας της ευημερίας (welfare society). Έως τώρα, η λογική της σοσιαλδημοκρατίας σε σχέση με το κράτος πρόνοιας είχε αρνητική, αμυντική οπτική.

Ήταν λογική της εξασφάλισης απέναντι στα απρόβλεπτα γεγονότα της ζωής και στην καταπόληση της αμαθειας και ανέχειας. Στη λογική του Τρίτου Δρόμου αποκτά θετικό περιεχόμενο. Το ίδιο ισχύει και για τα μεμονωμένα άτομα. Όλοι οι πολίτες θα έχουν τη δυνατότητα προστασίας σε δύσκολες καταστάσεις, αλλά εν τω μεταξύ ο καθένας πρέπει να ευθύνεται για την εκπαίδευση, την επιμόρφωση και την απασχόλησή του. Να διακινδυνεύει για τη βελτίωση της ζωής του. Η έννοια της διακινδύνευσης, που ενυπαρχει σε κάθε επιχειρηματική δραστη-

ριότητα, πρέπει να επεκταθεί και στην αγορά εργασίας και στη στάση ζωής μας.

Αυτό που αναφέρετε δεν ενέχει τον κίνδυνο διάχυσης, στην κοινωνία, της λογικής της αγοράς και μέσω αυτής μιας ακραίας εξατομικεύσης, με σκοπό να υπονομεύσει την κοινωνική αλληλεγγύη, και εν τέλει το ίδιο το κράτος πρόνοιας;

Νομίζω ότι συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Η ανάπτυξη ενός εγωπαθούς ατομικισμού στη νεολαία δεν επαληθεύεται από τα γεγονότα. Η νέα γενιά έχει ισχυρούς ηθικούς προβληματισμούς και το φαινόμενο της εκ νέου εξατομικεύσης έχει διαφορετικό χαρακτήρα από αυτόν που του προσδίδεται συχνά και από τη σοσιαλδημοκρατία. Προσιδιάζει με την υποχώρηση της παράδοσης και του εθίμου στις μεταπαραδοσιακές κοινωνίες, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Συνδέεται με αυτό που ονομάζεται «αυτοκυβέρνηση του εαυτού» και την αυξανόμενη αυτονομία των ατόμων. Οι σύγχρονοι άνθρωποι, στο πλαίσιο του σημερινού «αυτοπαθούς» (reflexive) ή αυτοστοχαστικού εκσυγχρονισμού, αναγκάζονται για να επιβιώσουν να παίρνουν αυτόνομα αποφάσεις για τα πάντα. Για το αν και πώς θα παντρευθούν, ποιο επάγγελμα, απασχόληση και τρόπο ζωής (lifestyle) θα διαλέξουν, →

ενώ θέτουν συνεχώς στον εαυτό τους το ερώτημα: «Πώς πρέπει να ζω;». Στο παρελθόν, η παράδοση έδινε για τα περισσότερα ζητήματα σχεδόν αυτοματοποιημένες απαντήσεις. Όχι πλέον. Αυτού του είδους τα άτομα, σε καθεστώς μαζικής δημοκρατίας, όχι μόνο πιέζουν για δημοκρατικοποίηση των πάντων, όχι μόνο ενισχύουν συχνά τις εθελοντικές κινήσεις και την έννοια της κοινωνίας των πολιτών – τα λεγόμενα υποπολιτικά κινήματα, όπως τα χαρακτηρίζει εύστοχα ο Ούλριχ Μπεκ –, αλλά μπορούν να κατανοήσουν και να στηρίξουν τη νέα θετική λογική για το κράτος πρόνοιας που σας προανέφερα. Απλώς, πρέπει να ανακαλύψουμε νέους δρόμους και συλλογικότητες οικοδόμησης της κοινωνικής αλληλεγγύης. Οι παλαιοί τείνουν προς αχρηστευση.

Αναφέρατε συχνά στην αναγκαιότητα συμπιλιώσης των δικαιωμάτων των πολιτών με τις απαραίτητες υποχρεώσεις τους. Επίσης, υιοθετείτε ως βασική οργανωτική αρχή των απόψεών σας το «φιλοσοφικό συντηρητισμό». Τι σχέση έχουν αυτά με το νέο κράτος πρόνοιας;

«Όχι δικαιώματα χωρίς ευθυνότητα και υποχρεώσεις» αποτελεί μια κεντρική ηθική αρχή της πολιτικής του Τρίτου Δρόμου. Στο παρελθόν, η σοσιαλδημοκρατία και ιδίως τα μαζικά κινήματα της δεκαετίας του '60 (φεμινιστικό, φοιτητικό κτλ.) πρόβαλλαν τη λογική των δικαιωμάτων χωρίς όρους και προϋποθέσεις, στο πλαίσιο της πολιτικής της χειραφέτησης/απελευθέρωσης από τους περιορισμούς της εξουσίας και της παράδοσης (emancipatory politics). Είχαν αμυντικό/αρνητικό χαρακτήρα και συνετέλεσαν στην οικοδόμηση των προϋποθέσεων αυτονομίας των σύγχρονων ατόμων που επιλέγουν τους τρόπους της ζωής τους (life politics). Σήμερα, για πολλούς λόγους, τα δικαιώματα αυτά πρέπει να συμπληρωθούν με υποχρεώσεις. Περισσότερη ελευθερία σημαίνει και ευθυνότητα. Είναι και αυτή μία αρχή που υποστήριζε παλιά

δικαιώματα έχουν και υποχρεώσεις. Όλα αυτά όμως πρέπει να εντασσονται σε ένα προοδευτικό πλαίσιο στόχων και όχι στην επαναφορά της παράδοσης μέσα από τη μεροληπτική εφαρμογή των υποχρεώσεων μόνο στους αδύνατους, όπως ισχυρίζεται η Δεξιά. Π.χ., χρειαζόμαστε μια νέου τύπου δημοκρατική οικογένεια και όχι το μοντέλο του 19ου αιώνα ή της δεκαετίας του '50, όπου η γυναίκα έμενε στο σπίτι και τα παιδιά ήταν «υπάκουα» άτομα, χωρίς πρόσωπο.

Με την ευκαιρία, θα ήθελα να ζητήσω τη γνώμη σας για μία πρόταση του καθηγητή Νίκου Μουζέλη, ο οποίος στη βάση της αρχής «οι πλούσιοι πρέπει να πληρώνουν τις υπηρεσίες του κράτους πρόνοιας για να ενισχύονται οι φτωχοί, με σκοπό τη μείωση της ανισότητας», προτείνει, ιδίως στον τομέα της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, την καταβολή διδασκτρών από τους εύπορους φοιτητές. Η άποψή του συνοψίζεται «όσα στην άδικη καθολικότητα, ναι στη γενναϊότητα επιλεκτικότητα».

Εξαρτάται από το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η πρόταση του φίλου και συνάδελφου Νίκου Μουζέλη. Εάν εννοεί ότι στο πλαίσιο του κράτους πρόνοιας με καθολική προσβασιμότητα, χωρίς εμπόδια για όλους, που σας περιέγραφα προηγουμένως, πρέπει να εισαγάγουμε μερικά στοιχεία ιδιωτικής συμμετοχής στο κόστος και τη χρηματοδότηση των υπηρεσιών ή κάποια ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια αποδοτικής διαχείρισης, τότε δεν υπάρχει διαφωνία. Εάν όμως προκειται για γενίκευση της αρχής του «στοχευμένου» στους φτωχούς κράτος πρόνοιας, αυτό ακούγεται ως «δίκτυ ασφαλείας» (safety net) αμερικανικού τύπου και διαφωνώ. Επαναλαμβάνω ότι ένα κεντρικό ζήτημα είναι το πώς θα εντάξουμε, «θα κλειδώσουμε» (lock in) τις μεσαίες τάξεις στο δημόσιο σύστημα εκπαίδευσης και υγείας. Είναι σημαντικό για την κοινωνική συνοχή και εξίσου σημαντικό για την πολιτική του «ενεργητικού κέντρου» (active middle), που πρέπει να προωθήσει η νέα σοσιαλδημοκρατία και η κεντροαριστερά.

Η νέα σοσιαλδημοκρατία πρέπει να υιοθετήσει μερικές βασικές κριτικές της Δεξιάς σε προβλήματα του κράτους - πρόνοιας

και η συντηρητική σκέψη (π.χ. ο Edward Burke), την οποία η νέα Αριστερά πρέπει να αξιοποιήσει στην υπηρεσία των δικών της αξιών.

Τι μπορεί να σημαίνει πρακτικά τέτοιου είδους αξιοποίηση της έννοιας;

Ότι οι επιδοτούμενοι άνεργοι οφείλουν να ψάχνουν ενεργά για δουλειά, ότι οι γονείς έχουν ξεχωριστές υποχρεώσεις απέναντι στα παιδιά τους, ότι οι φοιτητές οφείλουν να διαβάζουν και να αποδίδουν έργο, ότι οι συνταξιούχοι εκτός από συνταξιοδοτικά

για αυξάνεται ραγδαία ο αριθμός των φοιτητών και η ζήτηση υπηρεσιών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από τους νέους. Η καταβολή διδασκτρών θα συνοδεύεται παντως από επέκταση του συστήματος των υποτροφιών και των δανείων στους φοιτητές.

Στο βιβλίο σας προτείνετε επίσης την κατάργηση του ορίου συνταξιοδότησης στα 65 χρόνια και την εισαγωγή του συνδυασμού μιας ελάχιστης εγγυημένης από το κράτος σύνταξης και ιδιωτικής ασφάλισης.

Πρέπει να παύσουμε να βλέπουμε παθητικά και με συγκαταβατικό τρόπο την τρίτη ηλικία. Δεν είναι τυχαίο ότι ολοι σχεδόν οι εργαζόμενοι που βγαίνουν στη σύνταξη στα 65 χρόνια τους χάνουν την αυτοεκτίμησή τους. Η τρίτη ηλικία μπορεί και πρέπει πλέον να θεωρείται θετικό κεφάλαιο εμπειρίας, γνώσης και πλούτου για την κοινωνία και όχι πρόβλημα που μοιάζει με βραδυφλεγή βόμβα. Η επιμηκυνση του προσδόκιμου ζωής, που πλησιάζει τα 80 χρόνια, η βελτίωση της ιατρικής και της τεχνολογίας και η προσοχή που δίνουν ξανά οι άνθρωποι στην ενεργητική διατήρηση της υγείας τους, μας δίνει τη δυνατότητα να δούμε το θέμα διαφορετικά. Πρέπει να βαδίσουμε προς την κατάργηση του ορίου συνταξιοδότησης, πράγμα που θα μας οδηγήσει στη σταδιακή εξαίεψη της κατηγορίας των «συνταξιούχων». Η κοινωνική ασφάλιση, στο πλαίσιο αυτής της κατεύθυνσης, πρέπει να μεταρρυθμιστεί προς συστήματα που μοιάζουν με το επιτυχημένο φινλανδικό, το οποίο συνδυάζει μια ελάχιστη βασική εγγυημένη από το κράτος σύνταξη με μια αυστηρά ρυθμιζόμενη ιδιωτική ασφάλιση.

Ποια είναι η θέση σας για το κρίσιμο πρόβλημα της απασχόλησης και ανεργίας;

Η απασχόληση παίζει σημαντικό ρόλο όχι μόνο στην καταπολέμηση του αποκλεισμού των πιο φτωχών στρωμάτων, αλλά και στη σταθερότητα, την ευημερία και την αυτοεκτίμηση του συνόλου των εργαζομένων. Η νέα σοσιαλδημοκρατία πρέπει να αντισταθεί στη γενική απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων. Διατηρώντας τις κοινωνικές δαπάνες για τον τομέα σταθερές, πρέπει να προχωρήσουμε σε μεταρρύθμιση των επιδομάτων ανεργίας με σκοπό την τόνωση των κινητρών ανεύρεσης εργασίας και, κυρίως, την προώθηση της διαβίωσης και συνεχούς εκπαίδευσης των εργαζομένων και όλου του πληθυσμού. Δύο άλλες σημαντικές διεξοδοί είναι η «ενεργητική αναδιανομή» μέσα από τη μείωση του χρόνου εργασίας και η αξιοποίηση της κοινωνικής οικονομίας του τρίτου, μη κερδοσκοπικού τομέα για την παραγωγή χιλιάδων θέσεων απασχόλησης, με άμεσο κοινωνικό όφελος. Αναγκαία προϋπόθεση γι' αυτό είναι η ριζική αλλαγή της νοοτροπίας απέναντι σε αυτού του είδους την απασχόληση, που ακόμη δεν θεωρείται κανονική και αξία λόγου εργασίας. Τα πράγματα όμως έχουν αρχίσει να αλλάζουν και εκεί, με την ανάδειξη «μετα-υλιστικών» αξιών όσον αφορά την ποιότητα ζωής, φαινόμενο που οι αριστερές κυβερνήσεις σε συνε-

Σας έκανα την ερώτηση, γιατί αρκετές έρευνες σε πανευρωπαϊκό επίπεδο δείχνουν ότι, σε αντίθεση με τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, στα πανεπιστήμια το ατομικό όφελος του μελλοντικού επιστήμονα υπερβαίνει το κοινωνικό, άρα υπάρχει υποχρέωση συνεισφοράς. Πάντως, αν δεν κάνω λάθος, κι εσείς ως Διευθυντής του London School of Economics υποστηρίζετε την επιβολή διδασκτρών στα βρετανικά πανεπιστήμια, που υιοθέτησε η κυβέρνηση Μπλερ.

Είναι ο μόνος τρόπος για να χρηματοδοτηθεί επαρκώς το μαζικό πανεπιστημιακό σύστημα της χώρας, δεδομένου ότι τα τελευταία χρό-

γασία με την κοινωνία πολιτών οφείλουν να αναβαθμίσουν.

Παγκοσμιοποίηση και καπιταλισμός

Ταξιδεύετε σε ολόκληρο τον κόσμο και συναντάτε πολιτικούς ηγέτες. Συναντήσατε τον πρόεδρο Κλίντον, μόλις γυρίσατε από την Κίνα και τη Νότια Κορέα και σε λίγο θα συναντήσετε, εδώ στο Λονδίνο, τον πρόεδρο του Μεξικού. Τι ζητούν κυρίως να μάθουν οι πολιτικοί από σας;

Ιδέες για την αντιμετώπιση της παγκοσμιοποίησης. Το πώς μπορεί να αξιοποιήσει κανείς τις θετικές πλευρές της, περιορίζοντας τις αρνητικές συνέπειες, στο πλαίσιο μιας σύγχρονης κοινωνίας με κοινωνική συνοχή. Χρειάζονται νέες ιδέες σε έναν κόσμο που αλλάζει ραγδαία, και οι υπάρχουσες έως πρόσφατως πολιτικές συνταγές δεν φαίνονται ότι είναι χρήσιμες πια. Έως τις αρχές της δεκαετίας κυριαρχούσε ο νεοφιλελευθερισμός, ενώ η σοσιαλδημοκρατία έδειχνε να βρίσκεται «στα προθυρα νευρικής κρίσης». Η κατάσταση έχει τώρα αναστραφεί πλήρως, αλλά η σοσιαλδημοκρατία δεν έχει αποκτήσει ακόμη σύγχρονη και σαφή πορεία πλεύσης παρά τις απανωτές εκλογικές επιτυχίες στη μεγάλη πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών και τις ΗΠΑ.

Στο τελευταίο βιβλίο σας με τίτλο «Ο Τρίτος Δρόμος» και υπότιτλο «Η ανανέωση της σοσιαλδημοκρατίας», ισχυρίζεστε ότι η παγκοσμιοποίηση δεν είναι μόνον, ή κυρίως, ένα οικονομικό φαινόμενο. Γιατί;

Η παγκοσμιοποίηση έχει κυρίως να κάνει με τη μεταλλαγή του χρόνου και του χώρου στο σύγχρονο κόσμο, υπό την επιρροή της τεχνολογικής επανάστασης στις τηλεπικοινωνίες και τα μέσα μαζικής μεταφοράς. Είναι ένα φαινόμενο που δεν αφορά μόνο τη δημιουργία παγκόσμιων υπερουσιτημάτων, αλλά επίσης την αλλαγή των τοπικών συνθηκών οπουδήποτε στον πλανήτη, ακόμη και το μεμονωμένο προσωπικό περιβάλλον του καθενός μας. Η επιλογή μου να αγοράσω αυτό το μολύβι ή η δική σας για το μαγνητόφωνο επηρεάζουν όχι μόνο το διεθνή καταμερισμό εργασίας, αλλά και τα οικοσυστήματα της Γης.

Βρισκόμαστε μπροστά σε ένα άκρως πολύπλοκο πλέγμα συνεπειών. Οι ραγδαία αναπτυσσόμενοι χώροι των παγκόσμιων αγορών κεφαλαίου και του πολιτισμού είναι άρρηκτα δεμένοι με φαινόμενα τοπικισμού και εθνικισμού, που τους αντιστρατεύονται. Η αλληλεξάρτηση τους είναι γενική. Λέγοντας αυτό, δεν υποβαθμίζω τη σημασία της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Υπάρχει μια πλήρης παγκόσμια αγορά κεφαλαίου, που διακινεί ένα τρισεκατομμύριο δολάρια την ημέρα με εξωφρενικούς ρυθμούς συναλλαγών. Είναι ένα τεράστιο πρόβλημα, που πρέπει να αντιμετωπίσουμε.

Σε πρόσφατη συνέντευξή σας στο περιοδικό «Newsweek» είπατε ότι δεν υπάρχει εναλλακτική λύση στον καπιταλισμό. Ισχύει το ίδιο και για την παγκοσμιοποίηση;

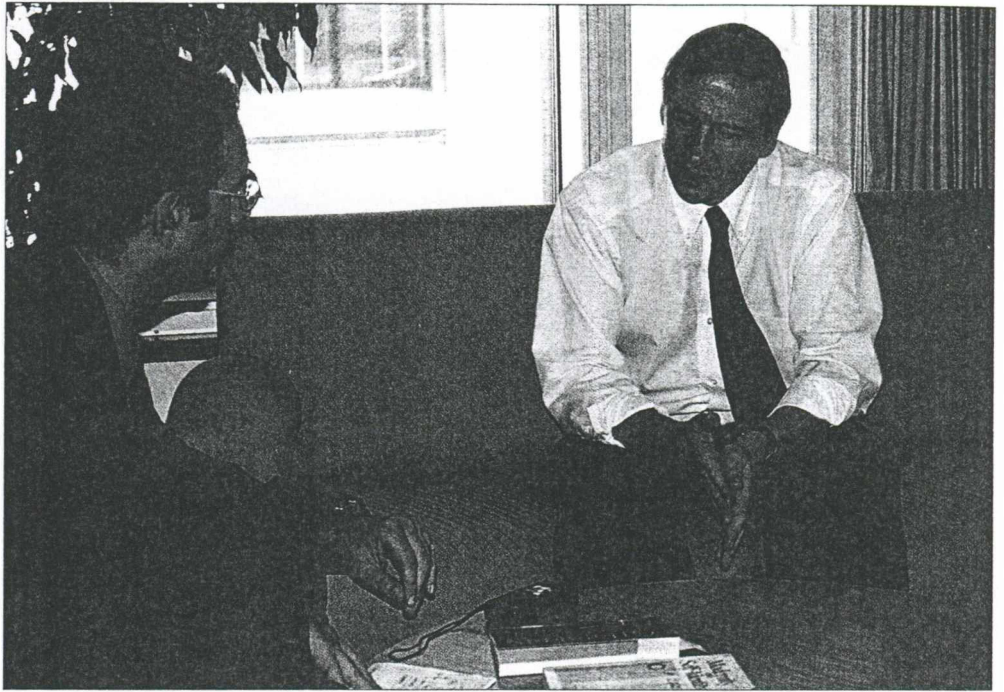
Εχω πει ότι δεν υπάρχει σήμερα εναλλακτική λύση στον καπιταλισμό και ότι η μο-

ναδική δυνατότητα που έχετε είναι να μετατρέψετε τις αγορές σε χρήσιμα εργαλεία στην υπηρεσία των ανθρώπων και του δημοσίου συμφέροντος. Η νέα σοσιαλδημοκρατία προτείνει μια νέα «μεικτή οικονομία», όπου θα υπάρχει μια εταιρική σχέση συνεργασίας και συνέργειας ανάμεσα στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, με σκοπό όχι μόνο την ανταγωνιστικότητα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, αλλά και την ευημερία της κοινωνίας. Γι' αυτό η λογική της αγοράς δεν πρέπει να κυριαρχεί στον τρίτο, κοινωνικό τομέα και τους

κες της παγκοσμιοποίησης.

Η πρόσφατη διεθνής κρίση, που άρχισε από τη ΝΑ Ασία, φαίνεται να εκτονώνεται, αλλά τα προβλήματα που ανέδειξε φαντάζουν απειλητικά.

Η εξάντληση του νεοφιλελευθερού μοντέλου φαίνεται ακριβώς εδώ. Οι νεοφιλελευθεροί προτείνουν ακόμη μεγαλύτερη ελευθερία στην κίνηση κεφαλαίων, ως φάρμακο για την κρίση. Μια τέτοια πολιτική θα οδηγήσει σε κατάρρευση την παγκόσμια οικονομία. Νομίζω ότι η πρόταση του Τζορτζ Σόρος για σταθερή ισοτιμία δολαρίου και ευρώ είναι σωστή αποψη. Οι στα-

Ο κ. Άντονι Γκίντενς με το συνεργάτη μας Περικλή Βασιλόπουλο κατά την πρόσφατη συνάντησή τους στο Λονδίνο

μη οικονομικούς χώρους της κοινωνίας. Όταν περνάμε σε παγκόσμιο επίπεδο, τα πράγματα είναι κάπως διαφορετικά. Πρέπει να έχουμε θετική στάση απέναντι στην παγκοσμιοποίηση, αλλά να είμαστε προσεκτικά επιφυλακτικοί απέναντι στις συνέπειες του διεθνούς εμπορίου και να προτείνουμε ρυθμίσεις για τις καταστροφικές πλευρές της κερδοσκοπίας στο χρηματοπιστωτικό χώρο.

Γιατί αυτή η διαφοροποίηση στάσης ανάμεσα στο εθνικό και στο παγκόσμιο;

Ζούμε ήδη σε μια παγκόσμια εποχή, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι τελείωσε ο ρολός του εθνικού κράτους. Ίσα ίσα, οι εν δυνάμει θεελλώδεις και μερικές φορές καταστροφικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης επιβάλλουν συχνά ενδυνάμωση του ρόλου του. Όμως πρέπει να προωθήσουμε μια πιο ανοιχτή, κοσμοπολιτική εκδοχή της εθνικής ταυτότητας, που θα συμφιλιώνεται με τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνιών και θα βρίσκεται σε ανοιχτό διάλογο με την παγκόσμια κοινωνία των πολιτών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά τα προβλήματα και τις δυσκολίες της, αποτελεί πρωτοποριακή και πρωτότυπη συλλογική απάντηση των ευρωπαϊκών λαών στις νέες συνθη-

μες συναλλαγματικές ισοτιμίες θα οδηγήσουν σε σταθερότητα και θα ωφελήσουν την πραγματική οικονομία. Εναλλακτικά, θα μπορούσε να υιοθετηθεί ο λεγόμενος φόρος Τομπιν στις βραχυπρόθεσμες κινήσεις των κερδοσκοπικών κεφαλαίων. Το πρόβλημα θα μπει σε πορεία επίλυσης μόνο στο μέτρο που θα εφεύρουμε νέους παγκόσμιους θεσμούς δίπλα και μέσα από την αναβάθμιση του ΟΗΕ. Τα παγκόσμια προβλήματα χρειάζονται και παγκόσμιες λύσεις.

Σε αυτή την κοσμογονία της παγκοσμιοποίησης, πώς βλέπετε το μέλλον της Ελλάδας; Έχουν οι μικρές ευρωπαϊκές χώρες δυνατότητες για ιδιαίτερη συνεισφορά; Πώς μπορεί μια κοινωνία σαν την ελληνική, που - σύμφωνα με πολλούς αναλυτές - δεν έχει περάσει πλήρως στο μεταπαραδοσιακό στάδιο, να αντεπεξέλθει στις ανάγκες του ύστερου, αυτοπαθούς εκσυγχρονισμού, όταν μάλιστα δεν έχει ολοκληρώσει ακόμη τον εκσυγχρονισμό της;

Το γεγονός ότι η Ελλάδα διατηρεί ισχυρούς παραδοσιακούς θυλάκους στην κοινωνική της συγκρότηση δεν μπορεί να την εμποδίσει στην πραγματοποίηση ενός ποιοτικού άλματος προς τον ολοκληρωμένο εκσυγχρονισμό της, όπως ακριβώς δεν εμποδισε την Ιρλανδία να μετατραπεί από ουραγός σε πρωτοπόρο των επιδο-

Κεντροαριστερά και Τρίτος Δρόμος

Πώς μπορεί κανείς, με τη μέθοδο του «φιλοσοφικού συντηρητισμού», να υπηρετήσει τις αξίες της Αριστεράς; Πρόκειται, απλώς, για ένα τακτικό τέχνασμα ανοίγματος στο «ενεργητικό ή ριζοσπαστικό Κέντρο», όπως το ονομάζετε; Πρόκειται επίσης, όπως πολλοί τολμούν, για πιο χαλαρή εκλογική τακτική της σοσιαλδημοκρατίας, προσαρμοσμένη στην τηλεοπτική εποχή των απλουστευτικών συνθημάτων;

Αυτή η τελευταία εκδοχή ήταν η τακτική της παλιάς σοσιαλδημοκρατίας, που έκανε ανοίγματα στο κέντρο για λόγους εκλογικής τακτικής. Η κατάσταση σήμερα είναι εντελώς διαφορετική. Μετά το τέλος του υπαρκτού σοσιαλισμού, όχι μόνο οι βασικές διαφορές της Αριστεράς και της Δεξιάς έχουν απαμβλυνθεί – κανείς δεν μιλά πλέον για την ανατροπή του καπιταλισμού, μόνον για το ποιόν της ρύθμισής του υπάρχει διαμάχη –, αλλά, επίσης, και το πολιτικό κέντρο έχει πάρει καινούργιο χαρακτήρα, που έχει να κάνει με το όπο σύγχρονα προβλήματα, όπως η μεταρρύθμιση του κράτους πρόνοιας, η νέα εξαστομίκευση και οι πληθωικοί τρόποι ζωής, οι σχέσεις με τη φύση και η παγκοσμιοποίηση απαιτούν ριζοσπαστικές λύσεις, που υπερβαίνουν τον παραδοσιακό άξονα Αριστεράς-Δεξιάς.

Βεβαίως έχει εν μέρει δίκιο ο Norberto Bobbio όταν λέει ότι το θέμα της ισότητας/ ανισότητας θα αποτελεί πάντοτε διαχωριστικό σημείο των δύο πολιτικών χώρων. Αυτό ισχύει μόνο σε γενικές γραμμές. Προσέξτε τώρα ποια είναι η πραγματική κατάσταση σήμερα. Για τη ριζική αντιμετώπιση των νέων προβλημάτων που προανέφερα, μπορούν να συμφωνήσουν άνθρωποι από όλους τους πολιτικούς χώρους και στρώματα, και ιδίως όσοι αυτοτοποθετούνται στο Κέντρο. Υπάρχει όμως ένα *ακάλυπτο κενό*, γιατί κανείς δεν προσφέρει συνθετικές ιδέες και βιώσιμες λύσεις σε μια σύγχρονη κατεύθυνση. Η σοσιαλδημοκρατία υποβάθμιζε έως προσφάτως την προβληματική αυτών των νέων φαινομένων. Η συντηρητική Δεξιά αντιπαθεί την πρόοδο και την αλλαγή, η νεοφιλελεύθερη Δεξιά – σε μερική διάσταση πλέον με τη συντηρητική Δεξιά – θέλει να επιπαχύνει ασυλλόγιστα την επέλαση των «τυφλών» δυνάμεων της αγοράς, με απρόβλεπτες συνέπειες για την κοινωνική συνοχή, ενώ το οικολογικό κίνημα και οργανώσεις ασχολούνται με μέρος μόνο των προβλημάτων.

Ο Τρίτος Δρόμος και η νέα σοσιαλδημοκρατία πώς υπεισέρχονται στην όλη διαδικασία;

Πιστεύω ότι η νέα σοσιαλδημοκρατία, εφόσον το θελήσει, βρίσκεται σε προνομιακή θέση για να εκφράσει συνθετικά και προς όφελος ολόκληρης της κοινωνίας αυτή την ανάγκη των ριζικών λύσεων στη βάση νέου τύπου συμμαχιών. Μπορεί και να αποτύχει, δεν είμαι βέβαιος για την έκβαση. Κάποιοι πρέπει να καλύψουν αυτό το κενό. Τα μηνύματα πάντως είναι θετικά και αισιόδοξα.

Ποια είναι η γνώμη σας για τις κυβερνήσεις συνεργασίας σε αυτή την προοπτική; Η Βρετανία και η Ελλάδα είναι οι μόνες μονοκομματικές κυβερνήσεις της Αριστεράς στην Ευρώπη.

Αυτό που έχει κυρίως σημασία στην εξέλιξη οποιασδήποτε συνεργασίας – κυβερνητικής ή μη – είναι η βάση, το πρόγραμμα και η κατεύθυνσή της. Από εκεί και πέρα υπάρχουν ιδιομορφίες σε κάθε χώρα, που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη. Ακόμη πιο σημαντική όμως είναι η ανάπτυξη ενός δημιουργικού διαλόγου για τη νέα σοσιαλδημοκρατία, που θα κρατάει ανοιχτά παράθυρα προς την κοινωνία και τις χρήσιμες ιδέες.

Ο Γουίλ Χάτον, εκδότης του «Observer», έγραψε ότι με το νέο βιβλίο σας τοποθετείστε «στα αριστερά» του Τόνι Μπλερ, εξισορροπώντας το άνοιγμα στο Κέντρο με τη διατήρηση παραδοσιακών αριστερών αξιών. Είναι κάτι που θα ξενίζε πολλούς στο εξωτερικό, που σας θεωρούν «γκουρού» του Βρετανού πρωθυπουργού.

Αυτό που προσπάθησα να κάνω στο βιβλίο μου είναι η διατύπωση ενός συνεκτικού πλαισίου σύνθεσης και διαλόγου, που επιχειρεί να δώσει «σάρκα και οστά» στις εμπειρίες της αναδυόμενης νέας σοσιαλδημοκρατίας στη Βρετανία και την Ευρώπη, και στον κόσμο γενικότερα. Δεν πρόκειται για ένα «κομματικό μανιφέστο», όχι μόνο γιατί απευθύνεται ως εργαλείο διαλόγου στους απανταχού σοσιαλδημοκράτες πέρα και πάνω από κόμματα, αλλά και διότι με πολλές από τις προτάσεις μου μπορούν να συμφωνήσουν πολλοί άνθρωποι, που ανήκουν σε άλλους πολιτικούς χώρους. Είναι άλλωστε η παγκόσμια εποχή, στην οποία ζούμε, που αναδεικνύει όσο ποτέ άλλοτε τη σημασία μερικών οικουμενικών ηθικών αξιών, τις οποίες ο συντηρητικός πλειονότητα των ανθρώπων ενστερνίζεται και υιοθετεί.

Αν σας άκουγε ο Αμερικανός φιλόσοφος Ρίτσαρντ Ρόρτυ και οι άλλοι μεταμοντερνιστές θα έφριτταν.

Διαφωνώ με τις απόψεις του κ. Ρόρτυ. Ο ακραίος ηθικός σχετικισμός μεγάλης μερίδας μεταμοντερνιστών οδηγεί στην αδράνεια και εκφράζει λανθασμένες, ισοπεδωτικές, λογικές μηδενισμού. Για να βγούμε «σώοι» από την περιπέτεια της μεταπαραδοσιακής κοινωνίας, οφείλουμε να επιβεβαιώνουμε συνεχώς την οικουμενική αξία και την ιερότητα της ανθρώπινης ζωής, το καθολικό δικαίωμα στην ευτυχία και την αυτοπραγμάτωση, σε συνδυασμό με την υποχρέωση μιας παγκόσμιας αλληλεγγύης και το σεβασμό του φυσικού και ζωικού κόσμου.

σεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αρκεί η Ελλάδα να διδαχθεί ουσιαστικά από την Ιρλανδική εμπειρία, προσαρμόζοντας την στις δικές της ανάγκες. Η Ιρλανδία και η Ελλάδα είναι δύο πολύ δυναμικές χώρες, και μπορούν να χαρτσούν νέους δρόμους στην Ένωση. Γενικότερα, παντως, ο εκσυγχρονισμός και η αλλαγή δεν εξαλείφουν την παράδοση. Αλλάζουν το ρόλο και την επιρροή της στη ζωή μας. Και, συχνά, η συνέχεια της παραδοσης παίζει θετικό ρόλο στη διατήρηση των ισορροπιών, ιδίως στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος, της οικολογίας και τη μείωση των συνεπειών που προκαλεί η υψηλή λειτουργία των αγορών στην κοινωνική συνοχή. Γι' αυτό μερικές φορές πρέπει να «πατάμε φρένο» στην αλλαγή, για να περιορίσουμε τις «αυτοκαταστροφικές» τάσεις των σύγχρονων κοινωνιών και να επιτρέψουμε έτσι την ομαλή μετεξέλιξη του γενικότερου εκσυγχρονισμού, που δεν μπορεί πλέον παρά να είναι, κυρίως, και ένας οικολογικός εκσυγχρονισμός, στο καθεστώς της «κατασκευασμένης αβεβαιότητας» (constructed uncertainty). Είναι η αβεβαιότητα που προέρχεται όχι από τους παραδοσιακούς «φυσικούς», εξωγενείς κινδύνους, αλλά από την ωρίμανση των δεσμών της νεωτερικότητας και την ίδια την ανθρώπινη δραστηριότητα σε μεγάλη κλίμακα.

Πρόκειται για τους «κινδύνους υψηλών συνεπειών»;

Ακριβώς. Παρτε για παράδειγμα το Τσερνομπίλ ή την απειλή ενός πυρηνικού πολέμου. Πρόκειται για κινδύνους των οποίων δεν μπορούμε να υπολογίσουμε εκ των προτέρων την πιθανότητα έλευσής τους και οι οποίοι, εάν πραγματοποιηθούν, μπορεί να έχουν συνέπειες εν δυνάμει καταστροφικές χωρίς μεγάλη δυνατότητα επιδιόρθωσης των απωλειών. Η, επίσης, κινδύνους τεράστιων διαστάσεων για το χαρακτήρα των οποίων δεν μπορούμε να είμαστε επιστημονικά βέβαιοι, όπως το «φαινόμενο του θερμοκηπίου» ή η αρρώστια των «τρελών αγελάδων». Προσδέστε επίσης και την παγκόσμια κρίση και τις αναταράξεις της οικονομίας λόγω επικαιρότητας. Γι' αυτό, όταν διαπραγματευόμαστε θέματα ριζικών τεχνολογικών αλλαγών (γενετική, βιοτεχνολογία) και οικολογίας, πρέπει να προβάλλουμε την αρχή της *μειρημένης επιφυλακτικότητας και της σταδιακής εφαρμογής* (precautionary principle). Και, γενικότερα, να υιοθετούμε τη μέθοδο του «φιλοσοφικού συντηρητισμού» για το νόημα του οποίου με ρωτήσατε προηγουμένως. Πρόκειται για τον αναγκαίο πραγματισμό, όταν αντιμετωπίζουμε τα προβλήματα που γεννά η πρόοδος και η εξέλιξη των κοινωνιών μας. Είναι μια ιδέα που προέρχεται περισσότερο από το οικολογικό κίνημα και λιγότερο από την παραδοσιακή συντηρητική Δεξιά. Η νέα σοσιαλδημοκρατία πρέπει να τον χρησιμοποιήσει προς εξυπηρέτηση των σκοπών και των αξιών της Αριστεράς.

Τόνι Μπλερ

Άντονι Γκίντεας